

پان دری زبان مادری مردمان باختر قدیم

دختر نخست؛ ضرب المثل‌ها و کنایه‌ها
(با تاکید بر گویش دری میان ولایت باختر)

ویراسته‌کننده:

دکتر عبدالرزاق نصیری جوزقانی

دین محمد عسائی

حمیده نیک‌قدری

سازمان اسناد و کتابخانه ملی
جمهوری اسلامی ایران

سرشناسه : نصیری جوزقانی، عبدالرئوف، ۱۳۶۱-
عنوان و نام پدیدآور : عبدالرئوف نصیری جوزقانی: زبان دری، زبان مادری مردمان باخرز قدیم؛
مشخصات نشر : تهران: پالیز سخن: ۱۳۹۸-
مشخصات ظاهری : ۱۴۵ صفحه وزیري.
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۸۱۲۱-۸۰-۰
شماره ثبت: ۵۷۹۰۵۲۰ ملی

انتشارات پالیز سخن

زبان دری، زبان مادری مردمان باخرز قدیم

دفتر نخستین غربالگری و کنایه‌ها
(با تأکید بر گویش در بیان ولایت باخرز)

دکتر عبدالرئوف نصیری جوزقانی

دین محمد عطائی، حمید نیک‌دیمی

مدیر مسئول: محمدنعیم مسعودی

ویراستار: حامد ایزدی‌فرد

صفحه‌آرا: مصطفی جاندادی‌فر

طراح جلد: منصوره رحیمی

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۸

قیمت: ۲۵۰۰۰۰ ریال

نشر پالیز سخن

۰۹۱۲۸۹۴۷۶۳۴

مقدمه

حمد و سپاس پروردگار حق لایزال را و درود بی‌پایان به نبی مکرمش حضرت محمد مصطفی (ص) و تمامی اولیا و اوصیای او که به ما توفیق داد تا به یکی از وظایف خطیر، نسبت به فرهنگ مردم ما، یعنی ثبت بخشی از فرهنگ گفتاری مردم باخرز، که خود نویسندگان نیز عضوی از این فرهنگ و جامعه و از باشندگان میان‌ولایت هستند در ذیل عنوان «زبان دری، زبان مادری مردمان باخرز قدیم» پردازیم. زبان مادری از مهمترین شاخصه‌های هویت هر جمع و گروهی است که دارای فرهنگ و تمدن یکسانی هستند. ولایت باخرز قدیم که امروزه شامل شهرستان‌های تایباد به مرکزیت شهر تایباد و شهرستان باخرز به مرکزیت شهر نواست، در گذشته از لحاظ جغرافیایی به سه قسمت بالا ولایت (شهرستان باخرز کنونی و آبادی‌های حوضه رودخانه رَوس)، میان‌ولایت (شامل آبادی‌های حوضه رودخانه‌های مرغرد و مرغی‌آب) و پایین‌ولایت (شهر تایباد و کاریز کنونی) تقسیم می‌شده است. بالا ولایت قسمت کوهستانی باخرز قدیم، میان‌ولایت قسمت کوهپایه‌ای و پایین‌ولایت دشته‌های مزار و زرخیز باخرز قدیم است. در هر یک از این بخش‌ها مردمان سخت‌کوش باخرنی‌ها به زراعت و باغداری مشغول بودند و به مرور ایام و در گذر زمان اقوام و گروهای جدید نیز وارد باخرز شده و در نقش عشایر و مرزدار و در قالب دامدار مشغول به کار شدند و به تدریج بومی ولایت باخرز گردیدند. هر کدام از این بومیان ولایت باخرز متناسب با شغل و پیشه قومی و نیز متناسب با ویژگی‌های محل سکونت خویش سعی نمودند مثل‌ها و سخنان نغزی برگنجینه گفتاری و زبانی مردم باخرز که در طی این گویش دری بود، بیفزایند.

هدف و دغدغه اصلی نویسندگان از جمع‌آوری این مجموعه، ارائه بررسی ارزشمند به صورت مکتوب از فرهنگ گفتاری مردم میان‌ولایت باخرز به زبان محلی مردمان باخرز قدیم است که همان زبان فارسی به گویش دری می‌باشد، و امروزه با حجم‌های رسانه‌ها و نیز گرایش خانواده‌ها و به خصوص قشر تحصیل‌کرده و نیز مهاجر به شهرهای بزرگ به سخن گفتن به زبان فارسی کتابی رو به فراموشی گذاشته شده یا تحریف گردیده است. از آنجا که زبان فارسی دری که زبان اصلی مردمان باخرز بوده به طور نسبی امروزه در میان‌ولایت باخرز قدیم به آن سخن

گفته می شود، سعی گردید در این دفتر مثل های باخرزی با گویش گفتاری مردم میان ولایت که امروزه شامل آبادی های بخش میان ولایت شهرستان تایباد می شود، جمع آوری گردد و ان شاء الله در دفتری دیگر «فرهنگ واژگانی» آن ثبت خواهد شد. بدون شک، زبان مهمترین وسیله ارتباطی میان انسانهاست، اما اگر به گذشته های دور نظری بیفکنیم، متوجه خواهیم شد که در طول تاریخ، انسانها به اقتضای زمان و امکانات آن دوره، از راه های گوناگون با هم ارتباط برقرار می کردند. در این میان، زبان گفتاری و زبان نوشتاری اهمیت برجسته ای داشته و دارد. هرچند زبان گفتاری و زبان نوشتاری با هم تفاوت های بارزی دارند، از این میان زبان گفتاری در طول تاریخ دست خوش تغییر و دگرگونی هایی شده است تا جایی که ما امروزه از یک زبان نوشتار خاص، گویش ها و لهجه های متفاوتی داریم؛ لهجه ها و گویش های متفاوتی که از دل یک زبان، در پیج سرچشمه گرفته اند و اساس یک خرده فرهنگ در حوضه جغرافیایی خاص، برپیدند و هویت ساکنان آن بودباش را شکل دادند، خود نشان پویایی و شکوایی آن زبان واحدی هستند که از آن نشئت گرفتند؛ مکتوب نمودن این لهجه ها و گویش ها، ضامن حفظ آن برای آیندگان، زمینه را برای بررسی و تقویت آن زبان و به تبع آن هویت فرهنگی مردم هم زبان فراهم نمود. در این کتاب سعی شده است تعدادی از سلات قصار، که امروزه تحت عنوان ضرب المثل یا کنایه (قلمبه) از آن ها یاد می شود با معانی خاصی که از آن ها برداشت می شود، تدوین شود. همچنین به پاس ایجاد برخی کنایه ها و ضرب المثل ها نیز اشاره شده است.

نکته دیگری که خوانندگان محترم باید به هنگام خوندن این کتاب مدنظر قرار دهند، تلفظ صحیح برخی لغات و کلمات است، زیرا هر جمله ای که انسان در کتابی یا متنی می خواند، اگر به هنگام خواندن رعایت آهنگ و ریتم تلفظ صحیح آن کلمه یا جمله نشود، لذت اصلی خود را نخواهد داشت و چه بسا آنکه در خواننده ایجاد ملال و بی رغبتی نماید. همچنین جمله، معنی اصلی خود را از دست خواهد داد. اکنون که به توفیق الهی این مجلد از مجموعه «زبان دری، زبان مادری مردمان باخرز» را به همراهی دوستان و همکاران دانشی ام آقای دین محمد عطائی و سرکار خانم حمیده نیک قدمی به پایان می برم، مصادف است با بیست و سوم شهریور یک هزار و سیصد و نود و هفت برابر با چهارم محرم الحرام یک هزار و

چهارصد و چهل در جوزقان میان ولایت در جوار ساحت قدسی موی سعادت پیامبر اکرم (ص). در این جا جهت تقدیر و تشکر از همکارانم در تدوین این اثر بر خود فرض می‌دانم تا از دوست ارجمند و همکار ادیبم که حافظ کلام الهی هستند، آقای حامد ایزدی‌فرد که کار ویراستاری این اثر را تقبل نمودند و نیز دوست فاضل و ارجمندم آقای محمدنعم محمدی مدیر انتشارات پالیز سخن که کار انتشار این اثر را تقبل نمودند، نهایت سپاسگزاری را داشته باشم. با کمک ایشان بود که زمینه همکاری نویسندگان در تدوین این اثر فراهم شد. روزی از روزها بنده با دوست و همکار ادیب و فاضلم آقای محمدی درباره کارهای تحقیقی و برنامه‌های آینده پژوهشی داشتیم سخن می‌گفتیم که طرح تدوین فرهنگ واژگانی و شفاهی باخرز قدیم (تایباد و باخرز کنونی) را با همکاری دوست همکارم آقای عطائی مطرح نمودم؛ پس از گذشت ده سال، در اوایل تیرماه امسال اتفاق ملاقات رخ داد و آقای محمدی گفتند سرکار خانم نیک‌نسی مجموعه‌ای از ضرب‌المثل‌های گویش حسینی میان ولایت را جهت انتشار به من پیشنهاد دادند. بنده اگر صلاح می‌دانید با ایشان هماهنگی کنید و کاری مشترک با هم ارائه دهید که از غنای بیشتری برخوردار باشد و از تکرار و دوباره کاری جلوگیری شود. خوشبختانه با سرکار خانم نیک‌نسی مشورت گردید و تعلق‌های مشترک فرهنگی به فرهنگ باخرز (تایباد و باخرز کنونی) و به خصوص میان ولایت، آن مسیر همکاری و ارائه کار مشترک فرهنگی را در قالب اثر پیش رو فراهم نمود.

در پایان ضمن تشکر و سپاسگزاری از همه مردمان باخرز و تیم (تایباد و باخرز کنونی) که ما را در تدوین این اثر همکاری نمودند، نویسندگان به کم و کاستی‌های اثر و لغزش‌های قلم‌شان واقف هستند و از همه خوانندگان و صاحب‌نظرانی که در آینده این اثر را مطالعه خواهند نمود، ضمن پوزش، درخواست می‌نماید خود با ارسال نظرات و نقدهای سازنده‌شان به آدرس الکترونیکی (abdorraoufnasiri@gmail.com) ما را از نظرات سازنده و اصلاحی خود محروم نسازند تا ان شاء الله در چاپ‌های بعدی از نظرات سازنده و اصلاحی عزیزان بهره ببریم. والسلام علی من اتبع الهدی. عبدالرئوف نصیری جوزقانی

تایباد- جوزقان ۹۷/۶/۲۳

۴ محرم الحرام ۱۴۴۰